

GEA



ZAŠČITNA ZNAMKA SLOVENSKIH VIN



POSLOVNA SKUPNOST ZA
VINOGRADNIŠTVO IN
VINARSTVO SLOVENIJE, d.o.o.

Cankarjeva 1, 3000 Celje

tel.: 063 / 481 - 122, 483 - 552

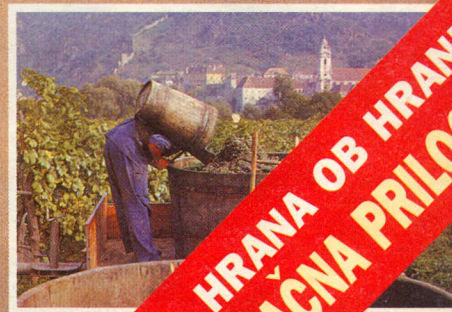
faks: 063 / 483 - 553

JAMČI KAKOVOST IN POREKLO

Življenje sveta • letnik VII • november 1997 • cena 480 tolarjev • ISSN 0353 782X • **št. 11**

V DEŽELI DOGONOV

STARE SLEDI NA SILBI



**VINO - HRANA OB HRANI
BREZPLAČNA PRILOGA**



M založba
mladinska
knjiga

POKROVITELJICA
SLOVENSKE
OLIMPIJSKE
REPREZENTANCE

Stare sledi na Silbi

Otok Silba je del zadrškega otočja, leži jugovzhodno od turistično bolj znanega in večjega Lošinja. V obliki osmice se razprostira na površini 15 km². Dolg je 8,4 km. Na najožjem delu, kjer je razdalja od vzhodne do zahodne obale samo 700 m, je v stoletjih (tisočletjih?) zraslo istoimensko naselje.

Danes se je na Silbo mogoče pripeljati z ladjo iz Zadra (vsak dan), z Lošinja, iz Pulja in Reke (dvakrat do trikrat na teden). Dvakrat tedensko se v silbanskem pristanišču Žaliču ustavi tudi hidrogliser. Promet z motornimi vozili je na otoku prepovedan.

Pogled nazaj

Kljub temu da je bilo o Silbi že veliko napisanega, pa zgodba o prvih naseljencih, kaj šele o prvih popotnikih, ostaja skrivnost. Ničesar ne vemo o davnih kamenodobnih časih, ničesar o kovinskih dobah, komaj do antike so pripeljali prvi sledovi. V zalivu Pocutmarak (= Pod svetim Markom) so ob kopanju vinogradov našli nekaj rimskih novcev z likom Antonia Pia, ki je vladal od leta 138 do 161.

Že na začetku tega stoletja (1910) je nadučitelj Ljubomir Jurić svoje prijetno pisanje strnil v knjižico z naslovom Silba. Seveda pa so do tedaj zgodovinske raziskave dajale poudarek pisnim virom. Arheologija je bila takrat še v povojih. Avtor tako v uvodu k omenjeni knjižici povsem korektno zapiše: "Ja sam o Silbi napisao ovo, što sam sakupiti mogao, a tko sakupi više i bolje, slobodno neka tiska, široko mu papirnato polje!"

Prvi vir, ki omenja Silbo, pravi, da je ta leta 827 pripadala Zadru, ki pa jo je leta 1073, v zadnjem letu vladanja Petra Krešimira, podaril v posest zadrškemu samostanu sv. Marije. Pozneje je otok prešel pod oblast beneške republike, ki ga je leta 1639 za 12.350 dukatov prodala kapitanu Fanu Soppeju. Kako in kdaj pa je otok nato postal lastnina slovite beneške rodbine Morosini, pa ni natančno znano.

Omenjena rodbina je imela Silbo v posesti do prve četrtine devetnajstega stoletja, ko jo je leta 1838 za 28.500 avstrijskih lir prodala Marku Ragusinu z Velikega Lošinja. Ta si je nabral bogastva v Ameriki. Že prej so se Morosinijevi zaradi težav z oddaljenostjo po-



Takole je verjetno držal kamnito orodje že paleolitski nabiralec zelišč in sadežev ...

sestva in s prejemanjem dohodka v naravi dogovorili s prebivalci Silbe za 2000 beneških lir letnih dajatev, ki so jih silbanske družine plačevale glede na količino zemlje, ki so jo imele v posesti. To letno dajatev so imenovali četrtina, ker je pomenila četrtino

zemeljskih pridelkov, kolikor so drugod kmetje dajali svojemu gospodarju.

Silbani so upali, da bodo lahko enako plačevali tudi novemu gospodarju, ki pa se ni strinjal in je hotel četrtino v naravi. Začela se je trinajst let dolga pravda, dokler se ni



Med zalivom Pocutmarak in cerkvijo svetega Marka so našli rimske novce.



V zalivu Mavrovo je za zdaj še ohranjena prvobitna lepota mediteranske narave.

Rabusin odločil, da otok proda za 5025 bavarskih talirjev. Vsak Silban je k tej vsoti prispeval v sorazmerju z velikostjo svojega posestva.

Vest o odkupu in pogodbi, ki je bila sklenjena v Zadru, je prišla na Silbo 19. marca 1852, na dan svetega Jožefa. V spomin na ta zgodovinski in srečni dogodek so Silbani sklenili, da sveti Jožef postane zavetnik otoka, vsako leto na ta dan pa pri sveti maši zmolijo očenaš in zdravamarijo na čast tega svetnika.

O tem, kako in kdaj je na otoku nastala prva naselbina, se ne ve prav veliko (ali pa nič). Domnevajo, da se je to zgodilo na severozahodu današnjega mesteca, kar utemeljujejo s tem, da tam stoji cerkva svetega Ivana, ki je najstarejša na otoku. Tudi kamniti ostanki najstarejših bivališč naj bi se tam videli. Tu je stal že samostan svetega Antona Puščavnika, kasneje pa tudi frančiškanski samostan, ki je bil razpuščen že davnega leta 1412. Sestavni del tega je bila tudi cerkva svete Marije.

Seveda pa te domneve segajo komaj nekaj tisoč let nazaj, že sami najdeni rimski kovanci pa so skoraj še enkrat starejši in prav gotovo so vsaj že tedaj ljudje imeli na Silbi stalna bivališča. Ker pa je znano, da je bilo Jadransko morje že v bronasti dobi (drugo tisočletje pr. Kr.) pomembna povezava Sredozemlja z Baltikom, je težko verjeti, da otoki, med njimi tudi Silba, niso dajali zavetja "utrujenim" ladjam na dolgih in nevarnih poteh. Poleg razbitin antičnih amfor potapljači kdaj pa kdaj na svetlo iz morja potegnejo tudi kaj starejšega. V enem od gostišč na otoku hranijo tudi prelepo etruščansko amforo. Naše razmišljanje pa seveda lahko sega še dlje nazaj proti svitu človeške zgodovine, v tišino in skrivnost kamenih dob ...

Antunova zaobljuba

Poleg omenjene cerkvice svetega Ivana (iz 15. st.) je na Silbi še pet večjih ali manjših "božjih hramov". Ob drugih dragocenostih je v njih tudi šest Rudolfinovih slik in ena iz Tizianove šole. V južnem delu mesteca je mogočna župnijska cerkev svete Marije (iz leta 1844). Samo nekaj korakov naprej proti

jugu stoji cerkva Žalostne Matere božje (iz leta 1758). V isti smeri skozi drevored s kapelicami križevega pota pridemo k nekdanji župnijski cerkvi svetega Marka (iz leta 1638), ki jo je dal zgraditi domačin Antun Ventura.

Omenjeni Antun je bil morjeplovec. Na poti iz Benetk je njegovo barko zajela strašna nevihta, in to prav blizu silbanskega zaliva, ki danes nosi ime Pocutmarak. Veliko blaga, ki ga je prevažal, mu je ugrabilo morje. Zaobljubil se je, da bo zgradil cerkev, če bo lahko rešil potopljeno blago ... Morje se je umirilo, Antun je vrgel mreže, ujel potopljeno blago – in držal obljubo. Zakristija nove cerkve je bila postavljena na temeljih



Tridesetmetrski razgledni stolp iz leta 1872 ponuja lep razgled na cel otok.

starejšega svetišča, ki je že stalo na tem kraju, blizu katerega so, kot rečeno, naši rimske novce. Ob cerkvi je mogočno pokopališče z zanimivimi nagrobnimi ploščami, že kar skrivnostne pa so tiste na cerkvenih tleh z vgraviranimi risbami barkač. Poleg te se iz samote, že skoraj na južnem rtiču Silbe, blizu prepadnih Velih sten, dviga cerkva svetega Anteja v Poratu (iz 18. st.). Prav sredi mesteca Silbe pa stoji cerkev Karmelske Matere božje (iz leta 1660).

Za obrambo pred gusarji, ki tudi Silbi niso prizanašali, so bili zgrajeni trije "kašteli", vsaj toliko jih ljudski spomin hrani, in nekaj "stražarnic".

V dolgi zgodovini otoka se je uspešno razvijalo brodarstvo in pomorstvo, ki pa je v zadnjem stoletju propadlo.

Prej pa so njihove ladje plule tja v Sredozemsko in Črno morje. V 17. stoletju so pluli z jadrnicami, ki so se imenovali "marsiliane", v 18. pa z "manzerami", ki so ime dobile po volih (ital. *manzo*, vol). S temi so prevažali vole in volno z vzhodne obale Jadrana v Benetke. V brodarstvu je bila Silba pomembnejša od sosednjega Lošinja, živelo se je v blagostanju ...

Ko je ta dejavnost na Silbi propadla, so ljudje začeli odhajati s trebuhom za kruhom po svetu, mnogo jih je šlo v Ameriko in Argentino.

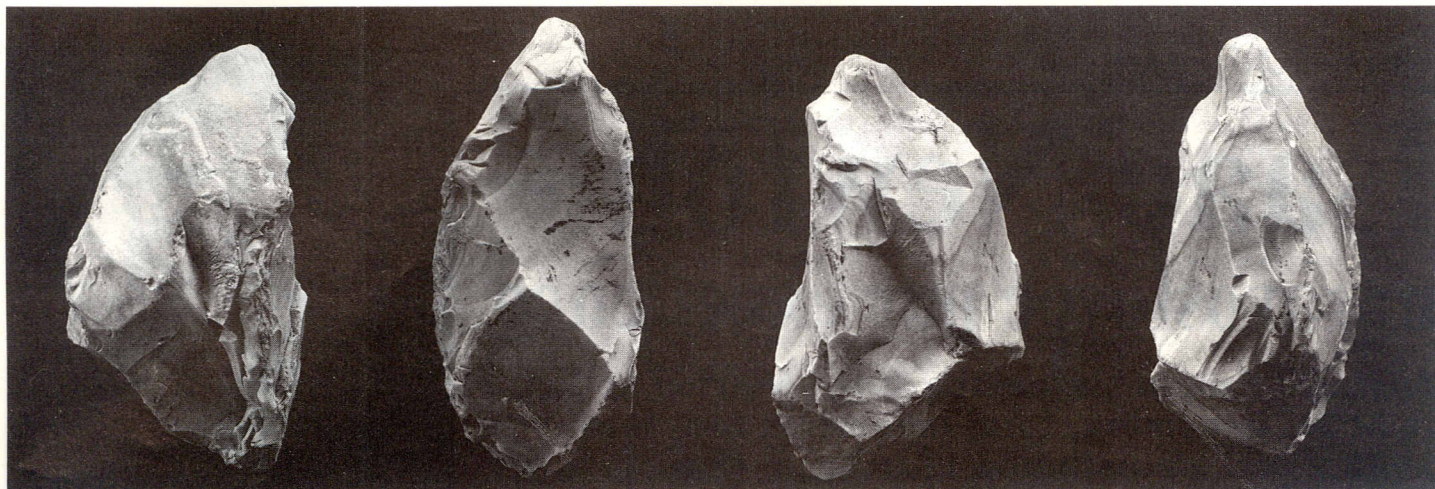
V starih časih so na Silbi volili in kronali "vaškega kralja". Vsako leto na dan svetega Štefana (26. decembra) ga je izvolil vaški zbor z večino glasov. Kraljeva oblast pa je trajala samo 12 dni, do praznika svetih Treh kraljev. V tem času je s krono na glavi v krogu dvanajstih svetnikov predsedoval vaškim zborovanjem in delil pravico. To lepo navado so opustili v prvi četrtini 19. stoletja, kraljevo medeninasto krono pa so shranili v župnijski cerkvi.

Tudi poljedelstvo in vinogradiništvo sta na Silbi le še preteklost, prav tako skoraj ni videti ovc ali koz, ki bi se pasle. Nekoč pa je vse to bilo. Sira, volne in grozdja je bilo v izobilju. Trto je uničila peronospora že pred sto leti, od tedaj se ni več "pobraba". Danes vino vozijo iz Zadra, prav tako zelenjavo in sadje, v trgovinah pa prodajajo paški sir...

12. julij 1997

Z neba je žgalo, kot se za poletje spodobi, škržati so nabijali v glave pregrelih popotnikov, vonjave sredozemskega rastlinja so se gostile in puhtele v ozračje.

Tudi to dopoldne smo po prijetni kolovozni poti pešočili v nekaj kilometrov oddaljene Dobre vode, na sanjsko lepo peščeno plažo na južnem koncu Silbe. Ker mi tudi na počitnicah arheološka žilica ni dala miru, sem med potjo z očmi "brskal" po rdečerjavih tleh. Kar naenkrat se mi je zazdelo, da je eden od kamnov drugačen. Izbrskal sem ga, saj je bil večidel še zakopan v prsti. Bil je iz kremenca. Ko sem si ga poglobljeval, mi je takoj postal sumljiv ... Pa



Pestnjak, kamnito orodje (del?) človeka iz starejšega paleolitika, najden na otoku Silba v Jadranskem morju, julija 1997

ne, da v rokah držim paleolitsko (starokamenodobno) orodje? mi je šinilo v glavo ...

Pestnjak?

V Dobrih vodah sem kos kremenja temeljito umil v morski vodi. Pred mano se je zasvetil. Počasi je razodeval poteze, s katerimi ga je nekdo v davni izklesal v orodje, da je lahko trl oreške in kopal korenine ...

Kako nam včasih postanejo naši davni predniki blizu! Zagledamo kak kos pohoštvata starega očeta, ki ga ni več, pa nam v tistem trenutku živo stopi pred oči. Izkopljemo kos rimske lončevine, pa že z mislimi vrtamo po tistih časih. Razmišljati o ljudeh stare kamene dobe pa je že čista domišljija. Skoraj vse, kar je bilo do sedaj po svetu najdenega iz tistih prvih časov, lahko strnemo v množico kamnitih in koščenih orodij – in da je ugibanje o takratnih ljudeh še težje, so tu še briljantne jamske slikarje v zadnjem obdobju paleolitika ...

orodje padlo iz rok, do tega vročega julijskega dne, ko sem ga po naključju pobral. Vmes se je ničkolikokrat skoraj vse spremenilo; morda je ležal že globlje zakopan, pa je veter odgrnil prstene odeje. Je morda pripotoval semkaj z nabiralcem sadežev in zelišč v enem od mrzlih obdobj, ko so v Alpah vladale ledenodobne razmere in se je dalo na severnojadranske otoke priti po suhem iz Zadra ali od drugod?

Najdišče

Najdišče kamnitega orodja je prav blizu zaliva s skrivnostnim imenom Mavrovo ... Podobna imena se po svetu in pri nas pogosto pojavljajo v zvezi s prazgodovinskimi najdbami, posebej kamenodobnimi. Najpomembnejši je nemški Mauer s pol milijona let staro človeško čeljustjo, samo malo mlajši je spet nemški Mauern, pri nas poznamo paleolitsko Mornovo zijalko in neolitsko Moverno vas ... Mavri so bili prazgodo-

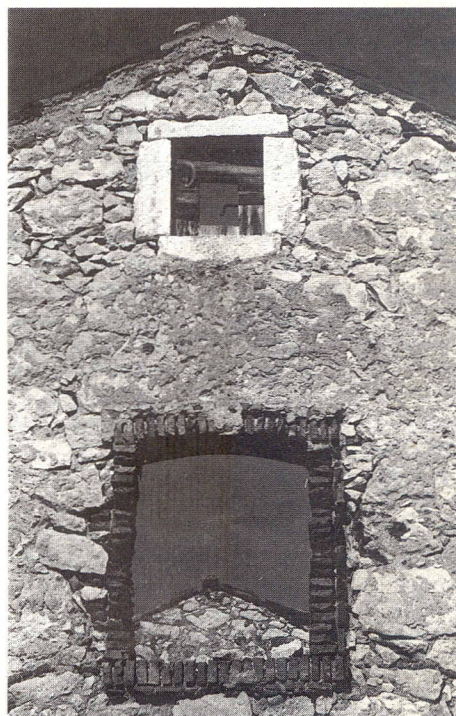
Artefakt, v poznem poletju ga je prinesel France Stele, mi je v trenutku hitreje pognal kri po žilah. Zakaj? Zato, ker sem takoj vedel (podobno je pravilno ugotovil že srečni najditelj), da imam pred seboj pestnjak oziroma 8,2 cm dolg del pestnjaka. Pestnjaki so obojestransko ploskovno obdelana orodja, značilna za kulture starejšega paleolitika (npr. acheuléen), katerih nosilca sta bila v Evropi Homo erectus in Homo sapiens steinheimensis. Oba sta živela davno pred neandertalci v času srednjega pleistocena pred več kot 200.000 leti. Izjemoma se sicer pestnjaki pojavljajo tudi v času moustérienske kulture neandertalcev, vendar so praviloma manjših dimenzij. S pomočjo risarske rekonstrukcije lahko namreč ugotovimo, da je bil naš pestnjak najbrž velik kar okoli 20 cm. Morda je bil, glede na enakomerno, precej debelo patino svetlosive barve, poškodovan (odlomljen?) že za časa uporabe in zato zavržen ali izgubljen (?). Pestnjaki so na starokamenodobnih najdiščih nekdanje Jugoslavije zelo redki (v Sloveniji jih doslej sploh še nismo odkrili!), tako da lahko najdbo s Silbe ocenimo kot pomembno in priporočamo še nadaljnje iskanje ob morebitnih zemeljskih delih v okolici, na sami koloovozni poti ali pa v kakšnem useku ob njej.

Po trenutno znanih podatkih je najbližje najdišče pestnjakov pri Donjem Pazarištu v Liki, iz mlajših obdobj paleolitika pa so omembe vredne najdbe z Molata (tri lokacije: Dražice, Ledenice in Zapuntelsko polje) in Dugega otoka (Panjorovica in Krševanje polje).

Draško Josipovič

Kdo neki je bil in kakšen je bil videti človek, ki je zadnji pred mano držal ta kamen in – ga izgubil ali odložil ali skupaj z njim celo umrl prav na tem kraju? Po obliki in načinu uporabe bi ga s svojim arheološkim znanjem lahko uvrstil med pestnjake. Te so ljudje iz davnine največ uporabljali v dolgih stotisočletjih, preden je na primer na evropskih tleh zagospodaril neandertalec, to pa pomeni starost 200.000 let in več. Toliko je morda minilo od tedaj, ko je nekomu to kamnito

vinsko severnoafriško plemo. Sicer pa mavra pomeni črno barvo. Če malo zaidemo iz tako spoštovane "realnosti" in pobrskamo po indoevropskih besednjakih in raznih knjigah, ki tudi nimajo nič skupnega z "realnostjo" (kaj šele z znanostjo), se zdi, da je beseda *mauer(n)* ali *mor(n)* prav lahko še paleolitski relikv in je pomenila nekaj takega kot jutro, prerojenje, preobrazba. Pojavlja se tudi v zvezi z morjem in smrtjo in mavrico. Morje, oziroma vesoljni potop, pomeni smrt stare



Še zadnji biseri arhitekture izginjajo v pozabo ...

dobe in sočasno prerojenje v novo, ki jo je takoj po potopu oznanila mavrica. V mitologiji je boginja preobrazbe črna. Zanimivo je tudi ime slovenske gore Mokrice, ki hkrati pomeni mokroto ali vodo (v slovenskem jeziku) in jutro (v indoevropsčini) – v tej gori je paleolitska jama ... Martin Baucer v knjigi Zgodovina Norika in Furlanije (iz leta 1663) piše, da so stare Umbre nazivali tudi "mokri, kakor da bi bili posvečeni z usodepolno vodo". Vse govori v prid misli, da so bili Mavri (Morni, (za)Morci, Mokri ...) eno od tistih ljudstev, ki so se skozi ledene in vodne katastrofe stare kamene dobe prerodila v jutro neke medledenodobne civilizacije ...

Kaj vse ve moj silbanski kamen, pa molči! Razodel se je do te mere, da nam burka in bega misli! Po tistem, ko sem ga našel, ga je videlo skoraj pol Silbe ... Po vrnitvi domov se mi je zdelo nujno, da kamen pride tudi v strokovne roke, zato sem zaprosil arheologa Draška Josipoviča, specialista za paleolitik, da najdbo strokovno postavi tja, kamor sodi. Silba pa je s to najdbo in strokovno opredelitvijo uradno postala zelo star otok.

Besedilo in fotografije: **France Stele**